

Comparative Turkish Dialects *and* Literatures

*Official journal of Atatürk University Faculty of Letters,
Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures*

Sayı / Issue 7 • Mayıs / May 2025

EISSN 2822-4795

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ctdal>

Comparative Turkish Dialects and Literatures

CHIEF EDITOR / BAŞ EDITÖR

Hüseyin BAYDEMİR

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITOR / EDITÖR

Reyhan KARKINLI

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

FIELD EDITORS / ALAN EDITÖRLERİ

South-West Turkic Dialects and Literatures / Güney-Batı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Ailmaz ULVİ BİNNATOVA

Azerbaijan National Academy of Sciences, Department of Azerbaijan-Turkmenistan-Uzbekistan Relations, Baku, Azerbaijan
Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi, Türkmənistan-Özbəkistan İlişkileri Bölümü, Bakü, Azərbaycan

Güliden SAĞOL YÜKSEKKAYA

Marmara University, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul, Türkiye
Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

İhsan KALENDEROĞLU

Gazi University, Department of Turkish and Social Sciences Education, Ankara, Türkiye
Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Ülkü ELİUZ

Karadeniz Technical University, Department of Turkish Language and Literature, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, Türkiye

South-East Turkic Dialects and Literatures / Güney-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Alimcan İNAYET

Ege University, Department of Turkish Folklore, Izmir, Turkey
Ege Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, İzmir, Türkiye

North-West Turkic Dialects and Literatures / Kuzey-Batı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Çulpan ZARİPOVA ÇETİN

Kafkas University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Kars, Türkiye
Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars, Türkiye

Janar SUINZHANOVA

Ahmet Yesevi University, Department of Kazakh Philology, Turkestan, Kazakhstan
Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazak Filolojisi Bölümü, Türkistan, Kazakistan

North-East Turkic Dialects and Literatures / Kuzey-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

İbrahim DİLEK

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Mehmet Fatih KIRIŞÇIOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Chuvash Turkic Dialects and Literatures / Çuvaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Bülent BAYRAM

Kırklareli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Kırklareli, Türkiye
Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ETHICS EDITOR / ETİK EDITÖR

Hacı İbrahim DELİCE

Afyon Kocatepe University Department of Turkish Language and Literature, Afyon, Türkiye
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Afyon, Türkiye

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD / ULUSLARARASI YAYIN KURULU

Bahadır GÜCÜYETER

Atatürk University, Department of Social Sciences and Turkish Education, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Dilnoza JAMOLITDINOVA

Kokand State Pedagogical Institute, Department of Primary Education, Kokand, Uzbekistan
Hokand Devlet Pedagoji Enstitüsü, Özbek Dili Bölümü, Hokand, Özbekistan

Erdoğan UYGUR

Ankara University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Hayrullah HAMIDOV

Tashkent State Oriental University, Department of Translation Science and International Journalism, Tashkent, Uzbekistan
Taşkent Devlet Şarkinaslık Üniversitesi, Çeviri Bilimi ve Uluslararası Gazetecilik Bölümü, Taşkent, Özbekistan

Gülhan ATNUR

Atatürk University, Department of Turkish Language and Literature, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nazgül TURDUBAEVA

Jusup Balasagun Kyrgyz National University, Department of Kyrgyz Literature, Bishkek, Kyrgyzstan
Yusup Balasagun Kırgız Milli Üniversitesi, Kırgız Edebiyatı Bölümü, Bişkek, Kırgızistan

Naciye ATA YILDIZ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures (emekli), Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü (retired), Ankara, Türkiye

Sedat ADIGÜZEL

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Selahittin TOLKUN

Anadolu University, Department of Turkish Language and Literature, Eskişehir, Türkiye
Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Süleyman EFENDİOĞLU

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Zaynabidin ABDIRASHIDOV

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Ayabek BAINIYAZOV

Southern Kazakhstan State Pedagogical Institute, Department of English, Shymkent, Kazakhstan
Güney Kazakistan Devlet Pedagoji Enstitüsü, İngilizce Bölümü, Çimkent, Kazakistan

Comparative Turkish Dialects and Literatures

Elxan YURDOĞLU MEMMEDOV

Azerbaijan National Academy of Sciences
Nakhchivan Branch, Folklore Department,
Nakhchivan, Azerbaijan
*Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Naxçıvan Şubəsi,
Folklor Bölümü, Naxçıvan, Azərbaycan*

Selcan SAĞLIK ŞAHİN

Ankara University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
*Ankara Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye*

Mira TUMONBAEVA

Ishak Razzakova Kyrgyz State Technical University, ,
Department of Kyrgyz Language, Bishkek,
Kyrgyzstan
*İshak Razzakova Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi,
Kırgız Dili Bölümü, Bişkek, Kırgızistan*

Nuray ALİYEVA

Azerbaijan National Academy of Sciences
Nakhchivan Branch, , Department of Linguistics,
Nakhchivan, Azerbaijan
*Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Naxçıvan
Şubəsi, Dilbilim Bölümü, Naxçıvan, Azərbaycan*

Neşe ERENOĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department
of Contemporary Turkish Dialects and Literatures,
Nevşehir, Türkiye
*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir, Türkiye*

Recai KIZILTUNÇ

Atatürk University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, , Erzurum, Türkiye
*Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye*

Reyila KAŞGARLI

Istanbul University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, Istanbul, Türkiye
*İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye*

Tahir AŞIROV

Turkmenistan Academy of Sciences, Department of
History, Ashgabat, Turkmenistan
*Türkmenistan Bilimler Akademisi, Tarih Bölümü,
Aşgabat, Türkmenistan*

Tuna BEŞEN DELİCE

Afyon Kocatepe University, Department of
Contemporary Turkish Dialects and Literatures,
Afyon, Türkiye
*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri
ve Edebiyatları Bölümü, Afyon, Türkiye*

Özlem KURT

International Balkan University, Department of
Turkish Language Teaching, Skopje, Macedonia
*Uluslararası Balkan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi
Bölümü, Üsküp, Makedonya*

FOREIGN LANGUAGE EDITORS / YABANCI DİL EDITÖRLERİ

**İngilizce Dil Editörü / English Language
Editor**

Kubilay GEÇİKLİ

Atatürk University, Department of English
Language and Literature, Erzurum, Türkiye
*Atatürk Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzurum, Türkiye*

Rusça Dil Editörü / Russian Language Editor

Fatma YANIKÖREN

National Defense University, Department of
Foreign Languages, Ankara, Türkiye
*Milli Savunma Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü,
Ankara, Türkiye*

Comparative Turkish Dialects and Literatures

HAKEM LİSTESİ / REVIEWER LIST

Caşteğin Turgunbayer

Emine Güven

Go'zaxon Muhammadjonova

İlker Tosun

Mehmet Özeren

Mustafa Kundakçı

Nadirhan Hasan

Nilufar Yuldosheva

Nodira Egamqulova

Salima Mirzayeva

Comparative Turkish Dialects and Literatures

AIMS AND SCOPE

Comparative Turkish Dialects and Literatures aims to publish studies of the highest scientific caliber in the field of Contemporary Turkish dialects and literatures.

Comparative Turkish Dialects and Literatures publishes research, review and book review articles that will contribute to the literature on Contemporary Turkish dialects and literatures. The main purpose of the journal is to disseminate the scientific knowledge produced in the field of related to scientific language, literature and culture to a wide platform. In doing so, the journal aims to bring together researchers, educational practitioners and policy makers at a common intersection.

The target audience of the journal consists of researchers who are interested in or working in the field of Contemporary Turkish dialects and literatures.

Comparative Turkish Dialects and Literatures is currently indexed in **DOAJ, ERIH Plus, MLA, and Gale Cengage**.

To guarantee that all papers published in the journal are maintained and permanently accessible, articles are stored in Dergipark which serves as a national archival web site and at the same time permits LOCKSS to collect, preserve, and serve the content.

Disclaimer

The statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the views of the editors, editorial board, and/or publisher. The editors, editorial board, and publisher are not responsible for the content of the manuscripts and do not necessarily endorse the views expressed in them. It is the responsibility of the authors to ensure that their work is accurate and well-researched, and the views expressed in their manuscripts are their own. The editors, editorial board, and publisher simply provide a platform for the authors to share their work with the scientific community.

Open Access Statement

Comparative Turkish Dialects and Literatures is an open access publication.

All content published in the journal is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND) which allows third parties to use the content for non-commercial purposes as long as they give credit to the original work. This license allows for the content to be shared and adapted for non-commercial purposes, promoting the dissemination and use of the research published in the journal.

The content published before May 2024 was licensed under a traditional copyright, but the archive is still available for free access.

All published content is available online, free of charge at <https://dergipark.org.tr/en/pub/ctdal>

AMAÇ VE KAPSAM

Comparative Turkish Dialects and Literatures, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları alanında en yüksek bilimsel kaliteye sahip çalışmaları yayınlamayı amaçlamaktadır. Comparative Turkish Dialects and Literatures, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları ilgili literatüre katkı sunacak, özellikle araştırma, derleme makalelerini ve kitap incelemelerini yayınlamaktadır. Derginin temel amacı, bilimsel dil, edebiyat ve kültür ile ilgili alanında üretilen bilimsel bilgiyi geniş bir platforma yaymaktır. Dergi bunu yaparken araştırmacıları, eğitim uygulayıcılarını ve politika yapımcılarını ortak bir kesişim noktasında buluşturmayı hedeflemektedir.

Derginin hedef kitlesi, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları alanına ilgi duyan ya da bu alanda çalışan araştırmacılardan oluşmaktadır.

Comparative Turkish Dialects and Literatures, DOAJ, ERIH Plus, MLA ve Gale Cengage'de indekslenen uluslararası alan indeksli bir dergidir.

Dergide yayınlanan tüm yazıların korunmasını ve kalıcı olarak erişilebilir olmasını sağlamak için makaleler, ulusal bir arşiv sitesi olarak hizmet veren ve aynı zamanda LOCKSS'in içeriği toplamasına, korumasına ve sunmasına izin veren Dergipark'ta saklanmaktadır.

Sorumluluk Reddi

Dergide yayınlanan makalelerdeki beyan veya görüşler sadece yazar(lar)ın görüşleridir ve editörler, yayın kurulu ve/veya yayıncının görüşlerini yansıtmamaktadır. Editörler, yayın kurulu ve yayıncı, makalelerin içeriğinden sorumlu değildir ve bu makalelerde ifade edilen görüşlere katılmaz. Yazarların çalışmalarının doğru ve iyi araştırılmış olduğunu ve makalelerinde ifade edilen görüşlerin kendi görüşleri olduğunu sağlamak yazarların sorumluluğundadır. Editörler, yayın kurulu ve yayıncı, yazarlara çalışmalarını bilimsel toplulukla paylaşmaları için bir platform sağlamaktadır.

Açık Erişim Bildirimi

Comparative Turkish Dialects and Literatures açık erişimli bir yayındır.

Dergide yayınlanan tüm içerik, Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND) lisansı ile yayınlanmaktadır. Bu lisans, içeriğin ticari olmayan amaçlarla paylaşılmasını ve adapte edilmesini sağlayarak dergide yayınlanan araştırmaların yayılmasını ve kullanılmasını teşvik eder.

Mayıs 2024'ten önce yayınlanan içerik, geleneksel telif hakkı kapsamında lisanslanmıştı ancak arşiv ücretsiz olarak hâlâ erişime açıktır.

Tüm yayımlanan içerikler <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctdal> adresinden çevrimiçi olarak ücretsiz olarak erişilebilir.

Contact (Editor) / İletişim (Editör)

Reyhan KARKINLI

Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye

✉ reyhan.karkinli@atauni.edu.tr

✉ turklehceleri@atauni.edu.tr

🌐 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctdal>

☎ +90 442 231 81 66

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)

Atatürk University

Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye

✉ ataunijournals@atauni.edu.tr

🌐 <https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr>

☎ +90 442 231 15 16

Comparative Turkish Dialects and Literatures

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- I** **Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol Hikoyalarida Folklorizmlar**
Abdullah Kahhar ve Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Folklor
Interpretation Folklore in the Stories of Abdulla Qahhor and Orhan Kemal
Veli Savaş YELOK-Paşacan KENCEYEVA
- 10** **Kırgızcadaki Alfabe – Yazım Kaynaklı Bazı Dil Sorunları**
Grammatical Certain Language Issues in Kyrgyz Caused by the Alphabet and Spelling
Mayrambek OROZOBAYEV
- 17** **Millat Lisoniy Portretining Assotsiatsiyalarda Aks Etishi**
Milletin Dilsel Portresinin Çağrışımlara Yansıması
Interpretation the Reflection of a Nations Linguistic Portrait in Associations
Durdana LUTFULLAYEVA
- 23** **Çağatayca Rüya Tabirnamesinin Botanik ile İlgili Söz Varlığı**
Botanical Vocabulary of Chagatay Dream Interpretation
Saidbek BOLTABAYEV- Eda TABAK KORU
- 38** **Edilgen Yapılı Cümlelerde Gramatikal İlişkiler: Tuva Türkçesi Örneği**
Grammatical Relations in Passive Sentences: The Example of Tuvan Turkish
Tuğba SARIKAYA AKSOY

Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol Hikoyalarida Folklorizmlar

Abdullah Kahhar ve Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Folklor

Interpretation Folklore in the Stories of Abdulla Qahhor and Orhan Kemal

Veli Savaş YELOK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye

Paşacan KENCAYEVA

Taşkent Devlet Şarkşinaslik Üniversitesi, Doğu Halkları Dilleri ve Edebiyatı Enstitüsü, Türkoloji Bölümü, Taşkent, Özbekistan

Tashkent State University of Oriental Studies, Institute of Languages and Literature of the Eastern Peoples, Department of Turkic Studies, Tashkent, Uzbekistan

Geliş Tarihi/Received 12.01.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested 21.04.2025
Son Revizyon/Last Revision 28.04.2025
Kabul Tarihi/Accepted 14.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 28.05.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Veli Savaş Yelok
E-mail: velisavasyelok@gmail.com

Atıf: Yelok, V. S., & Kencayeva, P. (2025). Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol hikoyalarida folklorizmlar. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (7), 1-9.

Cite this article: Yelok, V. S., & Kencayeva, P. (2025). Interpretation folklore in the stories of Abdulla Qahhor and Orhan Kemal. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (7), 1-9.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0

ANNOTATSIYA

Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol bir davrda yashab ijod qildi, asarlarida o'z xalqining turmush tarzi, yashash sharoiti, xarakteri va xulq-atvorini realistik uslubda aks ettirishga harakat qildi. Ikki yozuvchi ham asarlaridagi qahramonlar ruhiyatini ochishda xalq og'zaki ijodi namunalaridan unumli foydalandi. Xususan, Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol hikoyalarida xalq hikoyalari, maqollari, afsonalari, rivoyatlari, qo'shiq, latifa, olqish va qarg'ishlari u qadar muvaffaqiyatli qo'llanilganki, bu uslubda yozilgan hikoyalar tom ma'noda xalqona uslubni shakllanishida katta ta'sirga ega bo'ldi. Maqolada ikki yozuvchining ayrim hikoyalaridagi folklorizmlar, ularning milliy o'ziga xosligi, xalqona estetik idealga asoslangani haqida fikr-mulohazalar bildirilgan. Hikoyalarning xalqchilligi va milliyligini ta'minlagan folklorizmlar tahlilga tortilgan. O'zbek va turk xalq og'zaki ijodi namunalarining o'xshash va farqli jihatlari ham e'tibor qaratilgan. Shuningdek, zamonaviy adabiyotda hikoya janrining vujudga kelishi va taraqqiyotida xalq og'zaki ijodining ahamiyati hamda oddiy, analitik va murakkab folklorizmlarning hikoyalar mazmun-mohiyatiga sintezlashtirish jarayoni yozuvchilar asarlarining tahlili orqali ochib berilgan. Bu jarayonda ikki yozuvchining uslubiy o'ziga xosligi, so'z qo'llash mahorati borasida fikrlar bildirilgan.

Kalit So'zlar: hikoya, o'zbek folklori, turk folklori, motiv, folklorizm

Öz

Bu makalede, Özbek yazarı Abdullah Kahhar ve Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden Orhan Kemal'in hikâyeleri incelendi, mukayese edildi. Her iki yazar da aynı dönemde yaşamıştır ve hikâyelerinde milletlerinin gerçek yaşam tarzını, yaşam koşullarını, karakterlerini ve davranışlarını yansıtmayı amaçlamıştır. Onlar yazdıkların hikâyelerinde folklor örneklerini etkili bir şekilde kullanarak yarattıkların edebî karakterlerin diyaloglarına ve etkileşimlerine folklor öğelerini dâhil ederek onların iç dünyalarını ortaya koymuştur. Dikkat çekici olan, her iki yazarın da hikâyelerini halk hikâyeleri, efsaneler, mitler, atasözleri, fıkralar, dualar, şarkılar ve lanetler örnekleriyle zenginleştirmesi, böylece folklor unsurlarının gelecek nesillere aktarılmasını ve korunmasını sağlamış olmaları ve ayrıca hikâyelerini kendilerine tanıdık bir dil kullanarak kültürlerinin kalbine daha da yakınlaştırmış olmalarıdır. Makalede hikâyelerinde mevcut olan folklorik fikirler, ulusal benzersizlik ve popüler estetik ideallerdeki temel tartışılmıştır. Halk çekiciliği ve ulusal kimliği olan folklorizmler, örneklerle incelenmiştir. Ayrıca, Özbek ve Türk sözlü geleneklerinin benzerlikleri ve farklılıkları vurgulanmıştır. Makale, basit analizlerin ve karmaşık folklorik unsurların hikâyelerin anlamında nasıl sentezlendiğine dair tespitler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: hikaye, Özbek folkloru, Türk folkloru, motif, folklor

ABSTRACT

In this article, the stories of Abdulla Qahhor, a highly skilled and beloved Uzbek writer, and Orhan Kemal, a prominent individual in Turkish literature, were relatively analyzed and learned. Both writers lived in the same period and aimed to reflect the actual lifestyle, living condition, character, and behavior of their nations in their stories. They effectively utilized examples of folklore in their stories in revealing the inner world of their characters by incorporating elements of folklore into the characters' dialogues and interactions. Notable, both writers enriched their stories with examples of folk tales, legends, myths, proverbs, anecdotes, blessings, songs, and curses, so this ensured prevention and transmission of the folklore to next generations and also brought their stories closer to the hearts of their culture by using a familiar language to them. In this article folkloristic ideas,

national uniqueness, and foundation in popular astatic ideals were discussed which are present in their stories. Folklorisms, which had popular appeal and national identity, were examined with examples. Additionally, similarities and differences of Uzbek and Turkish oral traditions were highlighted. Brief information about the role of folklore genres in the evolution and development of traditional modern stories. The article includes observations on how simple analytics and complex folkloristic elements are synthesized into the meaning of the stories. Stylistic uniqueness, proficiency, and ability of both authors were noted throughout the process.

Keywords: story, Uzbek folklore, Turkish folklore, motif, folklorism

Kirish

Xalq og'zaki ijodi yozma adabiyotning vujudga kelishiga zamin yaratgan va asosiy omil bo'lib xizmat qilgan. Yozma adabiyot paydo bo'lgandan keyin ular bir-biriga o'zaro ta'sir qilib rivojlanib borgan. Xalq og'zaki ijodi namunalari xalq hayotini, xalq ahamiyatiga molik tarixiy voqea-hodisalarni o'zida aks ettiradi. Shuning uchun ham unda badiiy to'qima va ijodiy tasavvur muhim ahamiyatga ega. Yozma adabiyotning mazmun-mohiyatini xalqona tilda anglatishda, uning kitobxon qalbiga chuqur yetib borishida muhim vosita va manbalardan biri bu – folklorizmlar hisoblanadi. Folklorizm tushunchasi, yirik adabiyotshunos B.Sarimsoqov ta'biri bilan aytganda, "Biror ijodkor asariga biror maqsad bilan kiritilgan folklorga xos barcha materialni folklor deb emas, balki folklorizm atamasi bilan yuritish lozim, chunki unga ijodkor tomonidan muayyan bir ishlov berilgan bo'ladi." (Sarimsoqov, 1980, b. 39). Shu ma'noda, yozma adabiyotga folklor ta'sirida kirib kelgan unsurlar folklorizmni tashkil etadi.

Ma'lumki, xalq tomonidan yaratilgan turli janrdagi og'zaki ijod namunalarining zamonaviy adabiyotda aks etishi badiiy asar xalqchilligining asosiy xususiyatlaridan biridir. Bu esa bevosita asar tilining sodda, xalqona va ifodali bo'lishiga xizmat qiladi. Xalqining ruhi va xarakterini yoritish yozuvchidan yuksak mahorat va nozik iste'dod talab qiladi. O'zbek yozuvchilaridan Abdulla Qahhor ana shunday adiblardan biridir. U zamonaviy o'zbek adabiyotida hikoyalari bilan mashhur. O'rxon Kamol ham turk adabiyotida xalq dilidan joy olgan hikoyalari bilan nom qozongan yirik yozuvchidir.

Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol Hikoyalarida Folklorizm Hususiyatlari

Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol bir davrda ijod qildilar, asarlarida o'z xalqining turmush tarzi, yashash sharoiti, xarakteri va xulq-atvorini realistik uslubda aks ettirishga harakat qilganligi bilan ajralib turadi. Ikki yozuvchi ham yaratgan hikoyalaridagi voqealarini tasvirlashda hamda qahramonlar ruhiyatini ochishda xalq og'zaki ijodidan samarali foydalandi. Xususan, ikki adibning hikoyalarida xalq maqollari, olqish, qarg'ish, afsona, qo'shiq va latifalaridan unumli foydalanilgan. Bu esa, o'z navbatida, asar tilining xalqchilligini ta'minlagan. Zotan Qahhorning quyidagi fikrlari yuqorida aytilganlarni tasdiqlaydi:

Yozuvchining qulog'i hamisha xalqning ko'ksida bo'lishi, uning qalbidagi hayajonni darhol sezishi, ilg'ab olishi, shundan ilhomlanishi, asarini mana shu ilhom, kuchli ehtiros bilan yozishi kerak. O'shanda yozuvchi xalqning tili uchida turgan gapni aytadi, xalq dilining tarjimoni bo'ladi (Qahhor, 1971, b. 332).

Darhaqiqat, har bir yozuvchi "xalq dilining tarjimoni" bo'lishi kerak. Shu ma'noda yozuvchi o'z xalqining urf-odatlarini, qadriyatlarini va an'analarini yaxshi bilishi, mazmun-mohiyatini idrok eta olishi zarur. Abdulla Qahhorning bolalik yillari Farg'ona vodiysining Yaypan, Nursuq, Qudash, Buvayda, Tolliq, Olqor, Yulg'unzor, Oqqo'rg'on kabi qishloqlarida kechgan va bu muhit uning hikoyalarining xalqchil bo'lishiga katta ta'sir qilgan. Qishloq odamlarining hayoti, ularning turli an'analari, urf-odatlarini hamda marosimlari adibning asarlariga ko'chdi. Qahhor hikoyalarida qishloq odamlarining turli-tuman obrazlarini yaratishga harakat qildi. Bora-bora: "U yaratgan satirik va komik obrazlar o'zining tipikligi, realligi bilan xalq ongiga shu darajada singdiki, ular og'izdan-og'izga o'tib xalq ijodiy mulkiga aylanib ketdi." (Qo'shjonov, 1982, b. 111).

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, hikoya janrida voqealarning rivojida og'zaki ijodining o'rni beqiyos. Aslida hikoya janrining shakllanish tarixiga nazar soladigan bo'lsak, janrning vujudga kelish omillari bevosita og'zaki janrlarga borib taqaladi. Turk adabiyotshunosligida Ali Berat Alptekin (1982; 1993; 1997), Ensar Aslan (1990; 2001), H. Bayaz (1981), Ali Duymaz (2001), Metin Ekici (1995), Şükrü Elçin (1981; 1988), Rıza Filizok (1991), E. Güney (1971), Doğan Kaya (1973), N. Köse (1997), Ali Püsküllüoğlu (1982), E. Sav (1974) va Fuat Köprülü (1930; 1966) singari olimlarning tadqiqotlarida xalq hikoyalariga xos xususiyatlar, uning shakllanish tarixi va taraqqiyoti atroflicha o'rganilgan. Bu kabi tadqiqotlarda turkiy xalqlar madaniyati, falsafiy va estetik tafakkurini o'zida jamlagan "Kitobi Dada Ko'rkut" hikoyalari dastlab turk "xalq hikoyalari", keyinroq mumtoz va zamonaviy turk hikoyachiligiga asos bo'lib xizmat qilganligiga urg'u berilgan. O'z navbatida o'zbek hikoyachiligi ham o'z genezisiga ko'ra, mif, rivoyat, afsona, doston, ertak, latifa singari folklor janrlariga borib taqaladi. Janr o'zining takomil

bosqichida xalq hikoyachiligiga xos unsurlarni yangi shakl-shamoyilda qayta jonlantirdi. Xususan, Qahhorning “Dahshat” hikoyasida xalq hikoyalariga xos boʻlgan motivlar va bayonchilik uslubini kuzatish mumkin:

Gapdan gap chiqib, Nodirmohbegim bir voqeani aytib berdi.

– Bola edim. Rahmatli dadam gap yer edilar. Bir mehmonxona yigit... Mana shunaqa shamol kechasi ekan. “Hozir kim goʻristonga borib, Asqarponsotning goʻriga pichoq sanchib keladi?” – degan gap boʻlipti. Shunda bir kishi pichogʻini qinidan sugʻurib: “Men sanchib kelaman”, – deпти, bitta qoʻydan garov bogʻlashib yoʻlga tushipti. Joʻralari hali kutishar emish – yoʻq, hali kutishar emish – yoʻq; tong otipti, uyida ham yoʻq emish; goʻristonga borib qarashsa, Asqarponsotning goʻri oldida oʻlib yotgan emish! Bechora goʻrga pichoq sanchganida etagini qoʻshib sanchgan ekan, qaytay desa etagidan birov tortganday boʻlgan-da...

Hammaning eti jivillashib ketdi (Qahhor, 1967, b. 43).

Parchadagi voqeada xalq hikoyasiga xos unsurlar yozuvchi tomonidan hikoya syujetiga singdirilib, sintezlashlashtirib yuborilganligini koʻrish mumkin.

Yozuvchi “Asror bobo” hikoyasida esa afsona motivlaridan ustamaonlik bilan foydalangan. Bu haqida adabiyotshunos Matyoqub Qoʻshjonov shunday yozadi:

Hikoya oʻzining mazmuni bilan xalqda ogʻizdan-ogʻizga koʻchib yurgan bir afsonani eslatadi: ikki sevishtganlar oldiga oʻlim changalini ochib kelgan emish. Ular oʻlimga rozi emishu, lekin ikkalasi ham bir-biridan oldin oʻlishni istarmishlar. “Meni olgin” deb bir-birini surib oʻlim changaliga oʻzini urarmishlar. Oqibat oʻlim ularning muhabbatiga, bir-birini oʻz jonidan yaxshi koʻrganiga qoyil qolib, ikkalasini ham xalos qilgan emish. Shunday qilib muhabbat oʻlimni yenggan ekan. “Asrorbobo”ni oʻqir ekansiz, ularning katta dardni yengganlarini koʻrib, oʻlimdan gʻolib kelgan afsonaviy yoshlar esga tushib ketadi (Qoʻshjonov, 1982, b. 118).

Darhaqiqat, Abdulla Qahhorning “Asror bobo” hikoyasi afsona syujetlari orqali ikkinchi jahon urushi, davrning qiyinchiliklarini tasvirlaydi. Adibning “Koʻk konvert”, “Oltin yulduz” hikoyalari ham ayni uslubda yozilgan va urush davrning begunoh qurbonlari, oʻzbek xalqining boshiga tushgan qiyinchiliklarni qalamga olgan.

Turk adibi Oʻrxon Kamol esa hikoyalarda tarixiy rivoyatlardan, ayniqsa tarixiy shaxslar va ular bilan bogʻliq voqealardan unumli foydalanadi. Uning “Vilisipit” (“Velosiped”) hikoyasida shunday tasvirlarga duch kelamiz:

Sigaretning quyuq tutuni. Tutun xuddi dengizga oʻxshaydi, bu dengizda odamlar u tomondan bu tomonga chayqaladi. Tepada katta, chang bosgan chiroq. Devorlarda toshbosma rasmlar: Arablarning intiqomi, Dumlupinar, Inoʻnudagi zafarlarimizning qalpoqli qoʻmondonlari, zambaraklar, asir olingan yunon askarlari... (Kemal, 1974, s. 212)

Yozuvchi “Söğüt Yaprığı” (“Tol bargi”) nomli hikoyasida Usmoniylar davlatining 34-sultoni Abdulhamid II davri va undan keyingi davr voqealarini asar qahramonlarining tilidan shunday ifoda etadiki, tarixiy reallik aniq tasvirlanadi:

Sulton Hamid davrini qoʻmsagan qariyalar “Qanday kunlarni boshimizdan kechirmadik, qiyomat alomatlari edi-ya...” deyishardi yon-atrofdagi qimmatçilik haqida gapirishar ekan. Egri-bugri koʻchalar, bir-birining ustiga qurilgan uylarda yashagan va notanish kimsalarga olaboʻjidek qaragan eski istanbulliklar qadim zamonlardagi akulalarni esga soladigan devdek uskunalarini hali koʻrmagan edilar. Katta hovuzli Boyazit, oʻsha eski Boyazit edi. Sargʻish, mungli yorugʻlik taratayotgan derazalaridan yomgʻir tomchilari quyib oqayotgan Baliq bozori, oʻsha eski Baliq bozori edi (Kemal, 2010, s. 254).

Yozuvchi yuqoridagi parchada qahramon xotirasidagi eski tarixiy voqealarni keltirish bilan asar mazmunini boyitadi va tarixiy rivoyatlarga xos unsurlarni singdiradi. Zero,

Tarixiy rivoyatlarning aksariyat qismi turli davrlardagi tarixiy asarlar sahifalaridan keng oʻrin olgan boʻlsa, bir qismi, asosan, xalq rivoyatlari nisbatan keyinroq davrlarda yaratilgan va ogʻizdan-ogʻizga oʻtib, xalq orasida keng tarqalgandir. Bu rivoyatlarda tarixiy hujjat emas, orzu, maqsad va uning qanoti boʻlmish mubolagʻali tasvir yetakchilik qiladi (Jumanazorov, 1991, b. 230).

Xalq ogʻzaki ijodining keng tarqalgan janrlaridan ertak motivlari ham badiiy adabiyotda yozuvchilar tomonidan keng qoʻllanilgan. Ijodi tahlil qilinarotgan Abdulla Qahhor va Oʻrxon Kamol hikoyalarda ham ertak motivlarini koʻplab uchratish mumkin. Bu motivlar ikki yozuvchi hikoyalari syujeti va voqealarning izchil rivojiga katta xizmat qilgan. Xususan, Abdulla Qahhor “Bashorat” hikoyasini ertak stilizatsiyasi asosida yozadi, asar sehrli ertaklardagi syujet va qahramonlarni esga soladi. Hikoya avvalidagi voqea, yaʼni qahramonning pashshalar shohini tutib olishi, uning joni evaziga koʻrinmas qiyofaga kirishi, hatto xon darajasiga koʻtarilishi “Oltin baliq” ertagining syujetini eslatadi. Asarda yarim odam, yarim maymun qiyofasidagi “Qirarman” va “Yigʻarman” nomli ikkita maxluqning gʻordan chiqib kelishi, ularning butun

qishloq ahlini qirib yuborishga jalb etilishi esa ertaklardagi dev va ajdarholarni ko'z o'ngimizda gavdalantiradi. Asar yakunida qahramonning "bu bir bashorat" deyishi, bashorat tushlarga urg'u berilganidan dalolat beradi. Ko'rinadiki, asarda og'zaki ijod namunalaridagi tush motivi ham qahramon ruhiyatini aks ettirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Hikoya faqatgina ertak janriga xos xususiyatlar bilan cheklanmaydi, balki Qahhor, G'. Mo'minov ta'kidlaganidek,

O'zining 30-yillarda yaratgan "Bashorat" hikoyasida folklordan foydalanishning yorqin namunasini ko'rsatgan edi. Bunda u xalq ertaklari va rivoyatlaridagi shartli-majoziy tasvir priyomidan, fantastik tasvir usulidan foydalangan holda o'z badiiy fantaziyasi yordamida kuchli hajviy situatsiya yaratadi va jamiyatda hech qanday foydali ish bilan shug'ullanmaydigan Said Jalolxon tipidagi o'tmishning chirkin hayotini qo'msovchi, yashashning mohiyatini faqat ko'knori kayfida deb bilgan, hayotda o'z o'rnini topolmagan kishilarning hajviy holatini o'tkir xalq yumori, latifa va afsonaviy situatsiyalar vositasida favqulodda jonli va ta'sirli qilib tasvirlashga erishadi (Mo'minov, 1994, b. 83).

Bilamizki, jallod obrazi xalq ertaklarida xon saroyida o'limga mahkum odamlarning boshini tanasidan judo qilgan kishilar bo'lgan. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak,

Jallod – xonliklar davrida o'lim jazosiga hukm qilinganlarning boshini oluvchi, o'lim jazosi haqidagi hukmni ijro etuvchi odam va ana shunday kasbga berilgan nomga nisbatan qo'llanilgan. Bunday kasb egalari xalq tasavvurida hissiz, o'ysiz, idroksiz, qo'rs va berahm shaxs sifatida gavdalangan. (Kencayeva, 2019, s. 206).

Qahhorning "Ko'r ko'zning ochilishi" hikoyasida esa ham saroy xizmatchisi bo'lgan, ham ertaklarda uchraydigan jallod obrazi bor. Hikoyada jallodning qiyofasi shunday tasvirlanadi:

Shunday qilib Ahmad polvon so'yiladigan bo'ldi. Pakana, g'unda, vujudi ajaldan darak berib turgan jallod kelib uning yelkasidan qattiq tortganda, bu uch kunlik azob ichida holdan toygan Ahmad polvon, oyoqlari chalishib, chalqancha yiqildi: uch kundan beri hatto hojat uchun ham yechilmagan qo'llari ostida qoldi. Polvon o'rnidan turganidan keyin qo'lini qimirlatib ko'rib, sinmagan yoki lat yemaganiga sevindi, ammo shu onning o'zida jallodning oyog'i ostiga boshini qo'yib tomog'ini pichoqning damiga rostlab berish uchun ikkinchi qadamni bosishga majbur edi (Qahhor, 1967, b. 71).

Yuqoridagi parchasi keltirilgan "Ko'r ko'zning ochilishi" hikoyasi, Qo'shjonovning ta'biri bilan aytganda, o'zbek hikoyachiligida "folklor motivlaridan foydalanilgan holda yaratilgan ijobiy qahramon yo'lidagi birinchi urinishlardan edi." (Qo'shjonov, 1982, b. 119)

O'rxon Kamol hikoyalari tahlil qilinar ekan, ularda ham ertak, afsona va doston singari xalq adabiyoti janrlarda uchraydigan ayrim obrazlarni uchratish mumkin. Ana shunday obrazlardan biri bu devdir. Yozuvchi bu obrazni mubolag'a sifatida qo'llaydi. Kamol "Dev" nomli hikoyasida qahramonni boshqalardan ajratib ko'rsatish uchun dev tasviridan foydalanadi:

Mayxonaga dev haybati bilan kirdi. Ustma-ust qo'yilgan katta may bochkalaridan birining oldidagi kichik kursiga o'tirdi. Bu o'tirish granitdan yo'nilgan muhtasham Muso haykalini esga solardi. Oppoq soqoli ko'ksiga qadar tushgan bu odam tevarak-atrofga razm soldi... (Kemal, 1974, s. 306).

Uning "Minnacik Dev" ("Mitti dev") hikoyasida ham dev obrazining aynan mubolag'a sifatida qo'llanilgan:

Romanlar yozib devlar bilan jang qilishni istayman! - der edi. Munaqqidlar haqli edi. Dunyo miqiyosidagi yozuvchilar turganda mitti mahalliyilar bilan vaqtini yo'qotmasligi kerak. Ha, romanlar yozib xorijda nom qozonaman va dunyoga tanilgan sanoqli devlar bilan jang qilib ularni ham yengaman! Kim bor? Balzakmi? Dostoyevskiyimi? Tolstoyimi? Men yangi bir turk Balzaki bo'laman!... (Kemal, 1974, s. 198).

Bizga ma'lumki, dev obrazi xalq og'zaki ijodining deyarli barcha janrlarida uchraydigan mifik qahramon bo'lib, u ba'zan yovuzlik, ba'zan ezgulik timsoli sifatida aks ettiriladi. Yuqoridagi parchada dev obrazi dunyoga dong'i ketgan yirik yozuvchilarning qiyofasini ifodalashga xizmat qilgan. Asardagi dev tasviri qahramonning qaddi-qomatini emas, aksincha uning ulkan iste'dod sohibi ekanligini anglatadi.

Abdulla Qahhorning "Maston" hikoyasida esa ertak qahramonlaridan alvasti obrazini ko'rish mumkin. Yozuvchi bu obrazni qahramon nutqi orqali shunday tasvirlaydi:

– Otam o'lmaganda men bu alvastiga bir kun ham xotin bo'lmas edim. Otam o'ldi – darmonim quridi. (...) ... Bu alvastidan chiqsam ko'chada qolar edim... (Qahhor, 1967, b. 87).

Alvasti timsoli ham turkiy xalqlar mifologiyasida turli qiyofaga kiruvchi afsonaviy maxluq hisoblanadi. Shunga ko'ra, u ham devlar singari g'orlar, o'rmon va tog'u-biyobonlarni kezib yuruvchi jinlar toifasiga kirgan. Zamonaviy adabiyotda ba'zan bu obrazning ko'chma ma'noda ishlatilishi ham kuzatiladi, yuqoridagi parchada yozuvchi qahramonning nihoyatda ko'rimsiz va badbashara inson ekanligini ta'kidlash maqsadida shu timsoldan unumli foydalanadi. Ikki yozuvchining hikoyalarida xalq og'zaki ijodiga xos motivlardan ko'proq mubolag'a

sifatida qo'llash va bu orqali obrazlarning yoki voqealarning bo'rttirib ko'rsatish, hikoya voqealarining ta'sir kuchini oshirishga erishgan. Bundan tashqari, O'rxon Kamol hikoyalarida og'zaki ijoddagi doimiy sifatlashlar ham ko'zga tashlanadi. Uning "Vilispit" hikoyasida velosipedning "jonsiz ot", "g'ildirak" kabi sifatlashlari kuzatiladi. Bu yerda sifatlash predmetni yorqin ifodalash uchungina xizmat qilib qolmay, yozuvchining ularga bo'lgan munosabatini ifodalashda ham zarur vosita hisoblanadi:

Qadimdan velosipedga "velasapet" yoki "velsapet" deyishganini eshitganmisan? Bizning Adanada "jonsiz ot" ham deyishardi, to'g'ridan-to'g'ri "g'ildirak" ham (Kemal, 1974, s. 212).

Yozuvchi bu hikoyada bolalar folkloriga xos unsurlarga murojaat qiladi. Jonsiz ot bolalarning sevimli ulovi bo'lsa, g'ildirak ham o'yin turlaridan biri hisoblanadi. Bolalar folkloriga xos bu o'yin turlari barcha turkiy xalqlarning og'zaki ijod namunalarida bevosita kuzatiladi. O'zbek folklorida tol yoki tut novdasidan yasalgan jonsiz ot o'yini bolalar orasida "ot-otakam" deb yuritiladi. Bundan ko'rinadiki, asarda qahramonning yoshligini eslab, bolalar o'yinlarini tilga olishi folklorizmga xos xususiyatlarni namoyon etadi.

Qahhor ham hikoyalarida badiiy tasvir vositalaridan juda ko'p va mahorat bilan foydalanadi. U "Dahshat" hikoyasida shamolni "goh och bo'riday uvillar, goh o'lim changaliga tushgan mushukday pixillar, vag'illar" deb tasvirlaydi. Bu tasvirda shamolni bo'ri va mushukka o'xshatadi va asardagi voqea rivojining muhim qismi sifatida ko'radi.

Har bir yozuvchi so'zlarni o'z ma'nosida ishlatish bilan birga, biror hodisa mohiyatini teran ochish, uning xususiyatlarini bo'rttirib tasvirlash uchun mustaqil so'zning shu hodisa xususiyatlari bilan bog'liq turli ma'no tovlanishlaridan foydalanadi. Lekin yozuvchi qo'llayotgan so'zlarning ko'p ma'noliligi ma'lum manbadan olingan matnda aniqlanadi. Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol hikoyalarida qo'llanilgan so'zlar ham ko'p ma'noliligi bilan ajralib turadi. Shu ma'noda har ikki yozuvchi hikoyalarida mazmunni aniq yetkazib berishda va janrning ixchamligini ta'minlashda xalq maqollari va matallariga ko'p murojaat qiladi. Bu esa asar tilining xalqchilligini va ommabopligini ta'minlashga olib kelgan. Xalq maqollarida xalqning donishmandligi ixcham shaklda va teran mazmunda beriladi. Xalq maqollari axloqiy-ma'rifiy qiymatga ega bo'lib, ularda fikr obrazli va aniq ifodalanadi, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, insonlarning turmush hodisalariga munosabati, dunyoqarashi, mehnat faoliyati va estetik didi, ruhiy holatlari o'z ifodasini topadi.

O'rxon Kamolning hikoyalaridagi qahramonlar nutqida shunday xalq maqollari, matal va iboralarini ko'plab uchraydi:

"Şeytana bile pabucunu ters giydirir" – shaytonga ham dars beradi; "ağzımdan baklayı tam çıkaracaktım" – gapning indallosini endi aytmoqchi edim; "binmeyeceği katıra yem takmaz o be" – taka bo'lsin, sut bersin; "yiğit lakabıyla anılır aslanım" – yigit kishi laqabi bilan esga olinadi, yigitcha ("Ish").

"Yaşayan görür" – boshga tushganni ko'z ko'rar ("O'zgargan dunyo").

"Kırkıdan sonra azanı teneşir paklar" – bukrini go'r to'g'rilaydi ("Qari Mushuk").

"Dağ dağ üstünde olur, ev ev üstünde olmaz" – bir qozonda ikki qo'chqorning boshi qaynamas; "hesabı gör, öyle git" – suv ko'rmay etik yechma ("O'n besh tiyin").

"Sakallıya selam yok" – gadoga salom berma, dinor ber; "eski dost düşman olmaz" – eski do'stdan dushman bo'lmas ("Laganbardor").

"Mum alsın da derdine yansın o" – oldin o'zingga boq, keyin nog'ora qoq ("Bo'yalgan dudoq" hikoyasidan).

Abdulla Qahhor asarlarida ham, Kamol hikoyalaridagi kabi, ko'plab xalq maqol, matallari va frazemalarni ko'rish mumkin:

"Asal otliqqa yo'q, hali biz piyoda-ku!" ("Anor").

"Osmon yiroq, yer qattiq; bunday paytlarda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi" ("Bemor").

"Otning o'limi itning bayrami; quruq qoshiq og'iz yirtadi"; "berganga bitta ham ko'p, olganga o'nta ham oz; uni begim deguncha kishining beli sinar ekan"; "o'ynashmagil arbob bilan – seni urar har bob bilan" ("O'g'ri").

"Zo'ri behuda miyon meshikanad" ("To'yda aza").

"Ola qarg'a qag' etadi, o'z vaqtini chog' etadi" ("Bashorat").

"Yer tepganni, el tepadi" ("So'ngan vulqon").

"Ikki yorti – bir butun" ("Ikki yorti – bir butun").

"Suv ketar tosh qolar, o'sma ketar qosh qolar; ishi yo'q it sug'oradi" ("Xotinlar")

Hikoyalardan keltirilgan misollardan badiiy asar qahramonlarining nutqida xalq tili boyligiga xos xususiyatlar bilan birga, yozuvchining unga bo'lgan munosabati, qahramonlar nutqidagi muhim asosiy xususiyatlar ham yaqqol ko'rinadi.

Ikki yozuvchi uslubidagi o'xshash jihatlardan yana biri, qahramonlar nutqida aks etgan olqish va qarg'ishlardir. Og'zaki ijodning kichik namunalari hisoblangan olqish va qarg'ishlar hikoyalarning tabiiyligini ta'minlagan, qolaversa qahramonlar xarakteri, ichki qiyofasini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etgan. A.Keskin ta'kidlaganidek:

Mifologiya, avvalo, “tafakkur” va “e’tiqod” tarixidir. Olqish va qarg’ishlar ham bu e’tiqod va tafakkur zanjiriga bog’liq holda shakllangan, hayotga tadbiiq etilgan va an’anaga aylangan folklor mahsuli hisoblanadi. Xuddi-ki, sehr duolari, tabu va chekinishlar, turli diniy marosimlar va ularning madaniy hayotdagi barcha sohalariga tadbiiq qilinganining aksi kuzatilganidek, olqish va qarg’ishlar ham mifik tushunchalarning shaxs va jamiyat hayotida muhim ahamiyat kasb etgan qadimgi davrlarida shakllangan madaniy merosdir. Olqish va qarg’ishlar shaxs va jamiyat hayotidagi turli vazifalarni bajargani ve ilohiy olam bilan aloqa vositasi deb qaralgani uchun ham hozirgacha yetib kelgan (Keskin, 2018).

Darhaqiqat, olqish va qarg’ishlar hozirgacha yetib kelgan, bunda yozma adabiyotning o’rni nihoyatda beqiyos. Aksariyat yozuvchilar qahramon qiyofasini, uning milliy o’zligini aks ettirishda olqish va qarg’ishlardan samarali foydalanadilar. Bu esa qahramonlarning bir-biriga munosabatida, nutqida yaqqol aks etadi. Shu orqali yozuvchilar xalq dili va tilidagi olqish, tilak, duo va qarg’ishlarni kelajak avlodga yetkazish barobarida, asarning milliyligini va xalqchilligini oshirishga intiladilar. Abdulla Qahhor aksariyat hikoyalarida qahramonlar dialoglarida olqish va qarg’ishlardan samarali foydalangan:

“Ha, ishqilib, ikkovining ham boshi omon bo’lsin” (“Boshsiz odam”).

“Oh-oh-oh! Otangizga rahmat! Kamol toping, do’stim!” (“O’jar”).

“Barakallo, o’g’lim, barakallo, - dedi Hoji kursiga ehtiyot bilan o’tirayotib. – Umringiz uzoq bo’lsin” (“Yillar”).

“Ammo lekin, Asrorqul, baraka top!” (“Asror bobo”).

“Umring uzoq bo’lsin, qizim!” (“Xotinlar”).

“Yashasin havaskor kampirlarimiz!” (“Kampirlar sim qoqdi”).

“E, salomat bo’ling!” (“Karavot”).

“Xudo xayr bersin...” (“O’g’ri”).

“Qurib ketsin! – dedi u yig’lamsirab. – O’qishing boshingdan ordona qolsin, Maston!..” (“Maston”).

“Ha, o’la qolsin, hoji odam emasmi!, Hu o’l, turqing qursin!” (“Mayiz yemagan xotin”).

“Qurib ketgur shu o’tinning tutuni biram achchiq ekanki!” (“Asror bobo”).

“Bahri! Hu, afting qursin!” (“Xotinlar”).

“Voy, o’lsin?” (“Karavot”).

“Xudoyo Gitler o’lsin, senday yigitlarni uy-joy qilib, orzu-havas ko’rgani qo’ymasa!” (“Ko’k konvert”).

O’rxon Kamol ham hikoyalarida qahramonning ichki kechinmalari, o’y-xayollarini yorqin aks ettirishda olqish va qarg’ishlaridan unumli foydalanadi. Natijada asar tilining xalqona, sodda va tushunarli bo’lishiga erishadi:

“Allahim guzel Allahim... Sen yuzume bak!” (Xudoyim, o’zingdan o’rgilay Xudoyim) (“Qabih”).

“Aklınla çok yaşa” (Aqlingga ballı) (“Qotil”).

“Allah utandırmasin...” (Yuzing yorug’ bo’lsin) (“Bo’yoqchi”).

“E vallahı aşkolsun babanın zevkine!” (Otangizning ta’biga qoyilman, juda zo’r) (“Huzun”).

“Sağlığınıza duacıyım beyfendi!” (Omon bo’ling janob!) (“Behiye”).

“Allah encamımızı hayırlara tedbil eylesin!” (Nima niyat qilgan bo’lsangiz Alloh nasib qilsin!) (“Eski plastinka”).

“Yerin dibine gir, boynun kopsun!” (Yer yutgur, bo’yning uzulsin!); “Geber, alçak! (O’lib ketmaysanmi, pastkash!); “Toka hani kör olasıca?” (To’g’nog’ich qani, yer yutgur?) (“Yomg’irli bulutlar”).

“Ah bu rekabet ah gözü çıksın!” (Voy, bu raqobat deganlariga ming la’nat!); “Gözü çıksın...” (Ko’zi teshilgur...) (“Qotil”).

“Allah belalarını versin topunun da” (Alloh butun urug’-aymog’ini baloga duchor qilsin) (“Kim-kimga”).

O’zbek yozuvchisi Oybekning so’zlari bilan aytadigan bo’lsak:

Yozuvchi xalq tilining boy xazinasidan istaganicha material oladi. Asarning badiiy to’qimasida yuzlarcha maqollar, maxsus ifodalar, turli gaplar, qochirmalar, so’z o’yinlari yarqiraydi. Mana bular tilni qonli, jonli, obrazli bir til qiladi (Oybek, 1975, b. 275).

Oybekning ta’rifiga tayanadigan bo’lsak, yuqorida keltirilgan maqollar, maxsus ifodalar, olqish va qarg’ish kabi og’zaki ijod namunalari hamda yozuvchilar tarafidan mohirona qo’llanilgan so’z o’yinlari Abdulla Qahhor va O’rxon Kamol hikoyalarining tilini qonli, jonli va obrazli tilga aylantira olgan.

Bundan tashqari, Qahhor va Kamol hikoyalarida xalq og’zaki ijodining yana bir turi hisoblangan qo’shiqlar va turkulardan namunalarni ham ko’plab uchratish mumkin. O’zbek xalq qo’shiqlari odatda, yigit va qiz orasidagi aytilishuv shaklidagilari bayramlarda, boshqalari esa turli xil marosimlarda kuylansa, turkularning asosiy mavzusi atrof-muhit, tabiat, mavsum-marosim yoki biror voqea ta’sirida paydo bo’lgan

tuyg'ularning ifodasi bo'lgani sababli sevgi-muhabbat, tabiat, go'zallik, sog'inch, qayg'u, hasrat, g'urbat, ayriliq, o'lim singari turli mavzularni qamrab oladi.

Qahhor va Kamol hikoyalarida keltirilgan xalq qo'shiq va turkularining asosiy mazmuni asar qahramonlarining bir-biriga bo'lgan munosabatlarini yorqinroq ochib berishga xizmat qilgan. Masalan, Qahhorning hikoyalaridagi keltirilgan xalq qo'shiqlari ko'proq ichki tuyg'ularni ochib berishi bilan ahamiyatlidir:

"Mulla Umar sizmisiz?

To'ng'iz o'qi yermisiz?" ("Ko'r ko'zning ochilishi").

"O'tdi umrim voh darig'..." ("Yillar").

"Toychalar kishnashadi ot bo'ldim deb,

Kelinlar yig'lashadi yot bo'ldim deb" ("Qizlar").

"Hoy-hoy, mening yorimsan,

Tanimdagi jonimsan,

Qorong'u kechalarda

Yondirgan chirog'imsan..." ("Karavot").

O'rxon Kamol hikoyalaridagi turkular esa ko'proq asar qahramonlarining bir-biriga sog'inchi, ayriliqdagi izzirobi yoki sevgilisining ta'rifini yanada chuqurroq ko'rsatib berish uchun foydalanilgan:

"Evvel yârin sevgilisi ben idim.

Şimdi uzaklarda kalan ben oldum."

("Avval yorning sevgani men edim.

Endi uzoqlarga ko'z tikkani men bo'ldim") ("Nag'malar").

"Cigaramın dumanı

yoktur yârin imanı"

("Sigaretamning tutuni,

Yorning yo'qdir iymoni")

"Yâr, imansız yâr,

Kırmızı küpeli, mavi mantolu

Lâpa lâpâ karların altında

Çevik adımlarıyla koşup gelen yâr."

(Yor, vijdonsiz yor,

Qizil zirak va ko'k paltoda

Laylak qorning ostida chopqillab kelgan yor)

"Kanarya gibiyim, gidiyorum!"

(Kanareyka kabiman, ketyapman!)

"Süzül güzel süzül de gel

Deli gönlüm hep seni ister.

(Suzil go'zal suzulib kel

Telba ko'nglim faqat seni der) ("Nag'malar").

Sonra da ünlü türküyü tutturdu:

"Amman booyacı, boyacııııı.

Fırçana vurulayım booooyacııııı...

Kadifene kesileyim booooooyacııııı..."

(Hoy bo'yoqchi, ey bo'yoqchiiii.

Cho'tkangdan o'rgilay bo'yoqchiiii...

Baxmalingdan aylanay bo'yoqchiiii...) ("Bo'yoqchi").

Q'shiq va turkularning ma'nolaridan har ikki yozuvchining hikoyalardagi qahramonlarning hissiyotlari, o'sha davrga xos bo'lgan an'analar, urf-odatlar o'z ifodasini topganligini ko'rish mumkin.

Xulosa

Inson dunyoga kelar ekan, xalq ijodi durdonalari ta'sirida ulg'ayadi, ular vositasida tarbiyalanadi. Abdulla Qahhor va O'rxon Kamol ham bolalikdan ana shunday folklor namunalari ta'sirida voyaga yetishgan, o'z xalqining urf-odatlarini, an'analari va qadriyatlarini vositasida kamol topishgan. Shu bois ham ularning har bir hikoyasida xalq tomonidan yaratilgan, bizga ham yod bo'lib ketgan og'zaki asarlardan katta-kichik parchalar ko'zga tashlanadi. Bolaligidan ertak eshitib ulg'aygan yozuvchilarning ayrim hikoyalari xuddi ertaklar olamidagi qahramonlarni, voqea-hodisalar va manzaralarni eslatadi. Bu haqida yuqoridagi tahlillarda misollar bilan isbotlashga harakat qildik. Ayniqsa, xalq maqollari, matal va iboralari, olqish va qarg'ishlar aksariyat hikoyalar matnida ko'zga tashlanadi, bu odatda, qahramonlar nutqida, o'y-fikrlarida namoyon bo'ladi. Yozuvchilar ijodida kuzatilgan bunday tajribalar ularning xayolot olamida uyg'ongan fikr va his-tuyg'ularini ifodalash barobarida asar voqealarining tasviridagi ta'sir kuchini oshirishga xizmat qilgan.

Shuningdek, yozuvchilar asrlar davomida saqlanib, avloddan-avlodga yetib kelayotgan og'zaki ijod namunalarini zamonaviy hikoyalar mazmuniga sintezlash vositasida keyingi avlodga yetib borishi uchun katta hissa qo'shdilar. Hikoya qahramonlarining ruhiy holatini ifodalashda folklorizmlardan unumli foydalandilar. Bu esa Abdulla Qahhor va Orxon Kamol ijodini birlashtirib turuvchi asosiy xususiyatlardan biri hisoblanadi. Ikkala yozuvchi ham oddiy va murakkab folklorizmning deyarli barcha ko'rinishlaridan samarali foydalangani hikoyalar mazmun-mohiyatida yaqqol ko'zga tashlanadi. Ularning ijodi keyingi avlod nasrnavislari uchun ham muhim manba sifatida ta'sir ko'rsatgan va ilhom manbai bo'lgan.

Ko'rinadiki, ikkala yozuvchining hikoyalari xalq og'zaki ijodi namunalariga nihoyatda boy. Hikoyalarda turk va o'zbek xalqining hayoti, turmush tarzi, falsafiy dunyosi, urf-odat va an'analari xalqona uslubda tasvirlanadi. Bu esa yozuvchilarning xalq hayotiga dildan yaqin bo'lgani va uning orzu-istaklari bilan yashaganligidan dalolat beradi.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: [Veli Savaş Yelok (VSY), Paşacan Kencayeva (PK)]: Fikir-VSY; Tasarım-VSY; Denetleme-PK; Kaynaklar-VSY; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-VSY; Analiz ve/veya Yorum-VSY-PK; Literatür Taraması-VSY; Yazıyı Yazan-VSY-PK; Eleştirel İnceleme-PK

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: : [Veli Savaş Yelok (VSY), Paşacan Kencayeva (PK)]: Concept- VSY; Design-VSY; Supervision-PK; Resources-VSY; Data Collection and/or Processing-VSY; Analysis and/or Interpretation-VSY-PK; Literature Search-VSY; Writing Manuscript-VSY-PK; Critical Review-PK

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Adabiyotlar/Kaynaklar/References

- Alptekin, A. B. (1982). Elif ile Yaralı Mahmut hikâyesi. *Türk Folkloru Araştırmaları*, (27), 179-205.
- Alptekin, A. B. (1993). Dede Korkut hikâyeleri ile halk hikâyelerinin münasebetleri. *Türk Kültürü Araştırmaları*, (29), 22-33.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları.
- Aslan, E. (1990). Halk hikâyelerini inceleme yöntemleri: Yaralı Mahmut hikâyesi üzerinde bir inceleme. Dicle Üniversitesi.
- Aslan, E. (2001). Halk hikâyelerinde kahramanların kıyafet değiştirme motifi ve arabizengi tipi. *Türkbilgi*, (2), 1-10.
- Bayaz, H. (1981). *Köroğlu: Antep rivayeti*. Karaca.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma*. Kültür Bakanlığı.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut tesiri ile teşekkül eden halk hikâyeleri*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür Bakanlığı.
- Elçin, Ş. (1988). *Halk edebiyatı araştırmaları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Filizok, R. (1991). Ziya Gökalp'ın eserlerinde halk edebiyatı tesiri üzerine bir araştırma. Kültür Bakanlığı.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve halk edebiyatı*. Millî Eğitim Basımevi.
- Jumanazorov, U. (1991). O'zbek fol'klori va tarixiy voqelik. Fan Nashriyoti. (In Uzbek)
- Kaya, D. (1993). *Mahmut ile Nigâr hikâyesi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Kültür Bakanlığı.
- Kemal, O. (1974). *Kırmızı küpeler*. Bilgi Yayınevi.
- Kemal, O. (2010). *Yağmur yüklü bulutlar / Dünyada harp vardı* (6. baskı). Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2012). *Ekmek kavgası* (18. baskı). Everest Yayınları.

- Kencayeva, P. (2019). Hurşit Dostmuhammet ve Ferit Edgü'nün hikâyelerinde müşterek karakterler dünyası. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (2), 205-214.
- Keskin, A. (2018). Türk kültüründe alkışlar (dualar / iyi dilekler) ve kargışlar (beddualar / kötü dilekler): Metin ve bağlam merkezli bir inceleme (Tez No 502931).[Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Köprülü, M. F. (1930). *XVII. asır saz şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman hikâyesi*. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Köprülü, M. F. (1966). *Edebiyat araştırmaları*. Türk Tarih Kurumu.
- Köse, N. (1997). *Türk halk hikâyelerinde gurbet*. Millî Folklor Yayınları.
- Mo'minov, G'. (1994). Hozirgi o'zbek adabiyotida fol'klorizm [Chop etilmagan doktorantura dissertatsiyasi]. Toshkent Davlat Universiteti. (In Uzbek)
- Oybek. (1975). Mukammal asarlar to'plami (Tom 9). Fan Nashriyoti. (In Uzbek)
- Püsküllüoğlu, A. (1982). *Türk halk öyküleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Qahhor, A. (1967). Asarlar (Tom 1). G'afur G'ulom Nashriyoti. (In Uzbek)
- Qahhor, A. (1971). Asarlar (Tom 6). G'afur G'ulom Nashriyoti. (In Uzbek)
- Qo'shjonov, M. (1982). Saylanma (Tom 1). G'afur G'ulom Nashriyoti. (In Uzbek)
- Sarimsoqov, B. (1980). Folklorizmlar tipologiyasiga doir. *O'zbek Tili va Adabiyati*, (4), 39-42. (In Uzbek)
- Sav, E. (1974). *Halk hikâyeleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.